

Функціональні зміни в системі номінативних одиниць сучасної англійської мови: Автореф. дис. ... д-ра філол. наук: 10.02.04 / КДЛУ. – К., 1999. – 36 с. 3. Мухин А. М. Лингвистический анализ. Теоретические и методологические проблемы. – Л.: Наука, 1976. – 237 с. 4. Ніколенко А.Г. Лексико-семантичні та функціональні особливості взаємодії компонентів фразових дієслів сучасної англійської мови: Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / КДЛУ. – К., 1999. – 20 с. 5. Окунев В.М. Образования типа carry out и их производные в различных функциональных стилях современного английского языка: Дис... канд. філол. наук: 10.02.04 – Ленинабад, 1978. – 172 с. 6. Kennedy A. G. *The Modern English Verb-adverb Combination*. – Stanford: California, University Series, 1920. – №1. – P. 47–112. 7. Shovel M. *Making Sense of Phrasal Verbs*. Prentice Hall International (UK) Limited, 1992. – 96 p. 8. Swan M. *Practical English Usage*. Oxford: Oxford University Press, 1980. – 639 p. 9. CCDPhrV – Collins Cobuild Dictionary of Phrasal Verbs. – London: Harper Collins Publishers, 1997. – 492 p. 10. OALD – Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English / Ed by A. S. Hornby. – Oxford: Oxford University Press, 1989. – 1579 p. 11. CCEED – Collins Cobuild Essential English Dictionary. – Glasgow: William Collins Sons @ Co Ltd, 1988. – 948 p.

УДК: 811.111'37

О.Л. Гасько

Національний університет “Львівська політехніка”

ВІЗУАЛІЗАЦІЯ ЛЕКСЕМНОЇ НАПОВНЕНОСТІ ВУЗЛІВ У ВЕКТОРНОМУ ГРАФІ ТА СТРУКТУРНІ ПАРАМЕТРИ СЛОВОТВІРНОГО ГНІЗДА

(на матеріалі лексико-семантичного поля ‘strong – weak’)

© Гасько О.Л., 2007

Досліджено словотвірні гнізда, охарактеризовані за такими параметрами, як ширина, глибина, лексичний обсяг та валентність. Семантичний обсяг словотвірного гнізда, як і слова, складається з лексико-семантичних варіантів.

Запропонована модифікація традиційного графічного зображення словотвірного гнізда дає змогу візуалізувати його сукупну структуру та ілюструє розвиток семантики гнізда, фіксуючи появу підгнізд.

The derivational families have been characterized by the following parameters: width, depth, lexical volume and valency. Semantic volume of a derivational family, similarly to that of a word, consists of lexical-semantic variants.

The offered modification of the traditional graphic way depicting derivational families allows to visualize their total structure and demonstrates semantic development by marking emerging subfamilies.

Структура словотвірного гнізда організована в такий спосіб, що кожний дериваційний крок є продовженням попереднього. А.Р. Товмасян називає дериваційний крок “динамічним осмисленням словотвірних відношень”. Кожний дериваційний крок характеризується своєю власною семантикою та своїм набором структурно-семантичних моделей, які відображають спосіб словотвору та конкретний словотвірний засіб, у межах якого реалізується словотвірне значення кроку [22, с. 8]. Є.Л. Гінзбург, розглядаючи дериваційний крок як засіб моделювання континуума лексики, називає його кроком мотивації [5, с. 183]. Основи однокореневих слів, які входять до складу гнізд,

відображають тісний взаємозв'язок, що існує у мові між семантичним та словотвірним принципами організації лексики. Порушення однієї із сторін цього взаємозв'язку призводить до розриву дериваційних відношень [6, с. 7].

Семантика словотвірного гнізда зумовлюється взаємодією цілої низки чинників лінгвістичного та екстралінгвістичного характеру і повинна вивчатися у синхронії та діяхронії [19, с. 217]. Похідна лексика та словотвірні засоби беруть участь у створенні мовної картини світу загалом та ноетичної, номінативної зокрема [11, с. 150]. Однак цим не обмежується значення словотвору. Усі словотвірні засоби у своїй сукупності створюють потенції практично безмежного словника [16, с. 6, 7].

Опис словотвірної структури похідного передбачає встановлення його зв'язку з мотивуючою одиницею і через її логіко-семантичний зміст – з позамовним явищем, яке це похідне називає [18, с. 4]. Значення належить до сфери практичного усвідомлення зв'язку слова з поняттям, яке воно позначає, а мотивованість належить до сфери лінгвістичного аналізу [15, с. 202]. Дериваційний статус похідного є результатом змін первинного значення мотивуючого слова, відображений у семантиці похідного слова [2, с. 14]. Статус слова, створеного у рамках процесів актуальної деривації, значною мірою залежить від його частотних властивостей, зміна яких може спричинити до зміни смислового навантаження слова, його морфемно-дериваційної еволюції [10, с. 5].

Для словотвору важлива не конкретна лексична індивідуальність семантики слова, а те загальне, що відображене у його будові: словотвірне (дериваційне) значення [8, с. 10]. Словотвірне значення похідного слова є результатом впливу категоріального значення форманта на категоріальне та лексичне, тобто лексико-граматичне значення мотивуючого слова. При утворенні словотвірного значення головну роль відіграє категоріальне значення. Лексичне значення мотивуючого слова лише конкретизує поняття процесу, субстанції, ознаки тощо [20, с. 17]. Як правило, у похідному слові є семантичні компоненти, що не виводяться із значення його складових частин. Проте набір тих семантичних компонентів, які не знаходять відображення у морфологічній структурі слова, є обмеженим і зумовлюється асоціаціями мовця, пов'язаними з базовим словом [9, с. 117, 119]. О.С. Кубрякова стверджує, що у семантиці похідного не з'являється нічого, що би вже не було закладене в семантиці базової одиниці, або ж не було безпосередньо пов'язане із приєднаним афіксом чи іншою формальною операцією в один крок [12, с. 33]. Похідне слово має ознаки, що відображають семантичні зв'язки цієї одиниці з іншими одиницями мови. Це внутрішня форма слова, тобто мотивуюча семантика, або іншими словами, спосіб семантичної організації значення похідного слова. Внутрішня форма слова є результатом мотивації слова, зумовленості семантики одного слова іншим. Виявляючи та аналізуючи спільні елементи мотивуючої й похідної одиниць, “ми отримуємо зріз лексичної семантики, актуалізований при функціонуванні слова на словотвірному рівні мови <...> У цій моделі лексичне значення слова завідомо виявляється не в повному обсязі” [17, с. 56]. Внутрішня форма поєднує у собі історичні та сучасні (діяхронічні та синхронічні) аспекти похідного слова, оскільки вона є тим “семантичним компонентом слова, який несе в собі сліди його утворення і одночасно ставить похідне у синхронічну залежність від іншої або інших лексичних одиниць” [26, с. 63]. Під семантичною структурою похідного слід розуміти певну множину лексико-семантичних варіантів, пов'язаних дериваційними відносинами. Це означає, що кожний лексико-семантичний варіант тлумачиться хоча б одним, іншим лексико-семантичним варіантом, оскільки у словотворі “мотивуючим виступає не все слово у сукупності всіх лексико-семантичних варіантів, а його одне значення, один лексико-семантичний варіант” [2, с. 105]. Інколи пізніші значення здатні змістити смисловий центр. Але через усі ці значення завжди пробивається смислова лінія семантичного розвитку багатозначного слова [4, с. 10]. Отже, семантичний обсяг словотвірного гнізда, як і слова, складається зі своїх лексико-семантичних варіантів, з яких утворюються підгнізда. Про дослідження вершини гнізда і дериватів усіх ступенів на рівні лексико-семантичних варіантів пише С.К. Мельник. Семантична структура гнізда розглядається не як “механічна сума значень усіх слів – членів словотвірного гнізда, а як сукупність варіантів гнізда, що знаходяться у певному співвідношенні у його семантичній структурі” [14, с. 8]. Сукупна семантика словотвірного гнізда не рівнозначна сумі значень усіх членів цього словотвірного гнізда, вона складається з підгнізд, або лексико-семантичних варіантів самого

словотвірного гнізда [19, с. 213]. У разі багатозначності вихідного слова частина похідних слів пов'язана з вершиною кількома або усіма значеннями [23, с. 174]. Лексичний зміст гнізда – це загальний компонент у семантиці усіх слів гнізда, тобто інваріант лексичних значень слів гнізда [5, с. 192]. Власне метод компонентного аналізу дає можливість виявити семантичні елементи, що є основою для дериваційного перетворення мотивуючих одиниць в похідні, бо він передбачає аналіз усіх значень базової одиниці та похідних слів на рівні кожного значення зокрема [27, с. 101]. Найважливішою ознакою дериваційного процесу є його моделюючий характер [3, с. 5]. Про особливе значення вивчення словотвірних процесів для розкриття семантики вихідного слова пише А.М. Кузнецов [13, с. 65], вважаючи його необхідним елементом семасіологічного аналізу. На інтерес до вивчення словотвірної ролі лексико-семантичних варіантів під час дослідження гніздової організації словника вказує Л.І. Темрокова: “... різні лексико-семантичні варіанти слова можуть мати різну словотвірну структуру”, тому слід виявити усі дериваційні кроки, необхідні для отримання лексико-семантичних варіантів похідного [21, с. 197]. Розвиток семантики у гнізді відбувається по “горизонталі” та по “вертикалі” [19, с. 217]: по “вертикалі” – шляхом збільшення глибини гнізда, по “горизонталі” – появою нової одиниці – семантичного підгнізда [14, с. 9].

Основною ознакою історичного розвитку словотвірного гнізда слід розглядати його лексичний обсяг [28, с. 73], тобто загальну кількість похідних у гнізді. Лексичний обсяг гнізда становить загальна кількість лексичних одиниць, які його утворюють [25, с. 7]. Ця характеристика доповнюється ще двома ознаками: семантичним обсягом та складністю гнізда. Складність визначається кількістю словотвірних структур у гнізді [1, с. 65].

Структурними параметрами словотвірного гнізда є його глибина, ширина та обсяг. Глибина гнізда [29, с. 289] визначається глибиною найскладнішого деривата, що зумовлюється не кількістю морфем, а кількістю дериваційних актів, необхідних для його утворення. “Поняття глибини гнізда вводить синхронічний опис словотвірної системи в історичний контекст” [5, с. 183]. Під шириною гнізда слід розуміти кількість дериваційних гілок, які виходять із вершини гнізда. Кількість реалізованих дериваційних потенцій вершини гнізда є показником його валентності (табл. 1) [7, с. 19]. В.Н. Шевчук розглядає валентність як здатність одночасної реалізації однієї, двох, трьох або чотирьох словотвірних можливостей з точки зору чотирьох лексико-граматичних класів [25, с. 14].

Таблиця 1

Структурні параметри словотвірних гнізд ЛСГ “strong”

СГ	Ширина	Глибина	Лексичний обсяг	Валентність
strong	15	3	35	4
firm	12	2	18	4
hale	4	1	4	3
muscular	4	2	5	4
potent	5	1	5	3
robust	8	2	14	3
resolute	5	1	5	3
sturdy	4	1	4	3
sinewy	1	1	1	1
stout	13	3	18	4
solid	15	3	27	4
stalwart	5	1	5	3
sound	7	1	7	3
staunch	5	3	8	2
tough	5	2	8	4
violent	6	2	7	3
vehement	5	1	5	2
vigorous	3	1	3	2
virile	7	2	8	4

Розглянемо ці параметри для прикметників з найменшими та найбільшими показниками, наведеними у табл. 1, 2. З вершини словотвірного гнізда прикметника “sinewy” виходить одна

дериваційна гілка, отже, його ширина становить одиницю. Дві дериваційні гілки виходять з вершини прикметника “fragile”, тому для нього цей показник є два. П’ятнадцять та шістнадцять дериваційних гілок, що виходять з вершин гнізд прикметників “solid” та “faint”, визначають їх ширину – 15 та 16 відповідно. Для утворення найскладніших дериватів прикметників “solid” та “faint” необхідні три дериваційні акти, отже, глибина цих дериватів, а отже, і гнізд є три. Похідні прикметників “sinewy” та “fragile” потребують лише одного дериваційного кроку, тому для них цим показником є одиниця. Найбільша загальна кількість похідних (29) налічується у словотвірному гнізді прикметника “faint”. Це і є його лексичний обсяг. Прикметник “solid” поступається двома дериватами. Отже, його лексичний обсяг є менший на дві одиниці. Прикметник “sinewy” має один дериват, а прикметник “fragile” – два. Такими є показники лексичного обсягу їх гнізд. У словотвірному гнізді прикметника “sinewy” реалізована одна дериваційна гілка (іменникова), у випадку прикметника “fragile” – їх дві (іменникова та прислівникова), прикметники “solid” та “faint” одночасно реалізують усі чотири напрями деривації щодо чотирьох лексико-граматичних класів. Отже, валентність вказаних лексичних одиниць становить 1, 2, 4, 4 відповідно.

Таблиця 2

Структурні параметри словотвірних гнізд ЛСГ “weak”

СГ	Ширина	Глибина	Лексичний обсяг	Валентність
weak	8	2	12	4
brittle	7	1	7	4
decrepit	8	1	8	3
deficient	4	1	4	2
delicate	7	2	8	4
faint	16	3	29	4
feeble	9	2	13	4
flaccid	3	1	3	2
flimsy	5	1	5	3
fragile	2	1	2	2
frail	5	1	5	3
puny	7	1	7	4

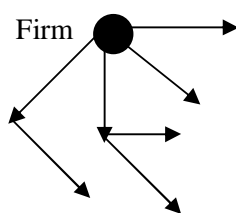

Рис. 1. Словотвірне гніздо прикметника “firm” у традиційному зображенні векторного графа

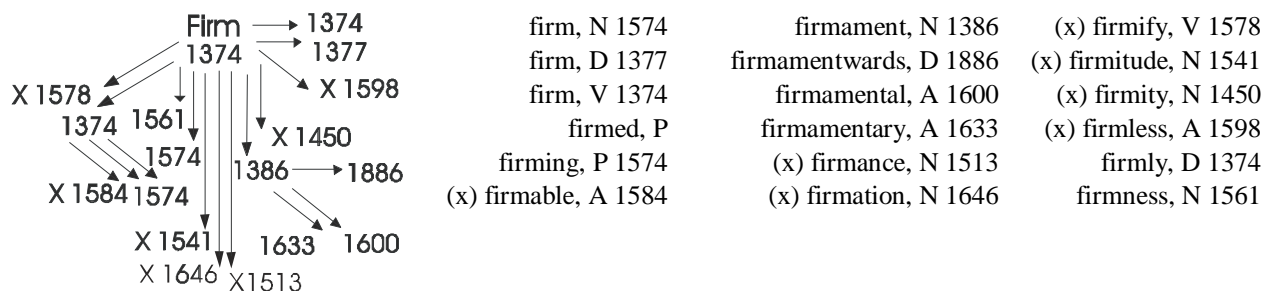

Рис. 2. Візуалізація лексемної наповненості вузлів у векторному графі словотвірного гнізда прикметника “firm”

Беручи за основу традиційний графічний спосіб представлення словотвірного гнізда (рис. 1) у межах реляторної мови аплікативної моделі [див. 24], зобразимо сукупну структуру словотвірного гнізда у модифікованому вигляді (рис. 2), візуалізуючи лексемну наповненість вузлів у векторному графі.

Наведений приклад словотвірного гнізда прикметника “firm” ілюструє його лексичний обсяг – 18, глибину – 2, ширину – 12, валентність – 4. Запропонований уточнений варіант збігається із традиційним за однолексемної наповненості векторів, натомість його ефективність виявляється при багатолексемній векторній наповненості. Він візуалізує багатовимірну сукупну структуру словотвірного гнізда та чітко визначає роль і місце кожного деривата із зазначенням часу його появи. Це дає змогу наочно продемонструвати усі вищезгадані структурні параметри гнізда та виявити дериваційний потенціал основи через лексемну заповненість у вузлах векторного графа похідності.

1. Алимов И.Н. О выделении синхронных срезов в развитии словообразовательных гнезд слов // *Словообразование и его место в курсе обучения иностранному языку*. – Владивосток, 1983. – С. 64–68. 2. Архипов И.К. Семантика производного слова английского языка. – М.: Просвещение, 1984. – 125 с. 3. Бобровская Е.Н. Множественная деривация как источник полисемии производного слова (на материале суффиксальных производных прилагательных современного английского языка): Автореф. дис... канд. филол. наук: 10.02.04 / Гос. пед. ин-т иностр. языков. – М., 1986. – 24 с. 4. Вердиева З.Н. Семантический анализ прилагательных, обозначающих понятие материального состояния: Учеб. пособие по лексикологии английского языка. – Баку: Азербайджанский гос. ун-т, 1976. – 107 с. 5. Гинзбург Е.Л. Исследование структуры словообразовательных гнезд // *Проблемы структурной лингвистики*. – М.: Наука. – 1973. – С. 146–225. 6. Дмитриева А.Г. Структура словообразовательных гнезд общегерманских существительных в современном английском языке: Автореф. дис... канд. филол. наук: 10.663 / Москов. гос. пед. ин-т иностр. языков им. М. Тореза. – М., 1971. – 22 с. 7. Еременко Г.Ф. Типы структурных вариантов слова в словообразовательных гнездах современного английского языка: Автореф. дис... канд. филол. наук: 10.02.04 / Моск. гос. пед. ин-т иностр. языков им. М. Тореза. – М., 1979. – 23 с. 8. Земская Е.А. Современный русский язык. Словообразование. – М.: Просвещение, 1973. – 304 с. 9. Земская Е.А., Кубрякова Е.С. Проблемы словообразования на современном этапе // *ВЯ*. – 1978. – № 6. – С. 112–123. 10. Иванов А.Н. Аспекты лексической динамики в современном английском языке // *Вопросы лексикологии германских языков: Сб. науч. тр. МГПИИЯ им. М. Тореза*. – М., 1978. – Вып. 134. – С. 3–11. 11. Кубрякова Е.С. Роль словообразования в формировании языковой картины мира // *Роль человеческого фактора в языке. Язык и картина мира*. – М.: Наука, 1988. – С. 141–172. 12. Кубрякова Е.С. Типы языковых значений. Семантика производного слова. – М.: Наука, 1981. – 199 с. 13. Кузнецов А.М. От компонентного анализа к компонентному синтезу. – М.: Наука, 1986. – 124 с. 14. Мельник С.К. Семантическая структура отглагольного словообразовательного гнезда в современном английском языке: Автореф. дис... канд. филол. наук: 10.02.04 / Моск. гос. пед. ин-т иностр. языков им. М. Тореза. – М., 1984. – 20 с. 15. Мешков О.Д. Семантические аспекты словосложения английского языка. – М.: Наука, 1986. – 208 с. 16. Мешков О.Д. Словообразование современного английского языка. – М.: Наука, 1976. – 245 с. 17. Резанова З.И. Семантика мотивирующего слова // *Вопросы слово- и формообразования в индоевропейских языках*. – Томск: Изд-во Томск. ун-та, 1991. – С. 46–56. 18. Семантические вопросы словообразования. Производящее слово / Под. ред. М.Н. Яценецкой. – Томск: Изд-во Томск. ун-та, 1991. – 272 с. 19. Семерикова З.В. О совокупной семантике словообразовательного гнезда // *Вопросы лексикологии английского языка: Сб. науч. тр. МГПИИЯ им. М. Тореза*. – М., 1980. – Вып. 160. – С. 210–219. 20. Соболева П.А. Словообразовательная полисемия и омонимия. – М.: Наука, 1980. – 294 с. 21. Темрокова Л.И. Множественность словообразовательной структуры и полисемия производного // *Вопросы лексикологии английского языка: Сб. науч. тр. МГПИИЯ им. М. Тореза*. – М., 1980. – Вып. 160. – С. 197–210. 22. Товмасын А.Р. Деривационные шаги и деривационные цепочки в современном английском языке (на материале отадективных словообразовательных гнезд): Автореф. дис...

канд. филол. наук: 10.02.04 / Гос. пед. ин-т иностр. языков им. М. Горького. – М., 1986. – 18 с. 23. Фургель И.А. О мотивирующих единицах в словообразовательном гнезде // Вопросы слово- и формообразования в индоевропейских языках. – Томск: Изд-во Томск. ун-та, 1991. – С. 174–180. 24. Шаумян С.К., Соболева П.А. Аппликативная порождающая модель и исчисление трансформаций в русском языке. – М.: Изд-во АН СССР, 1963. – 125 с. 25. Шевчук В.Н. Деривационная структура отглагольных словообразовательных гнезд в современном английском языке: Автореф. дис... канд. филол. наук: 10.02.04 / Калининский гос. ун-т. – Калинин, 1973. – 25 с. 26. Янценецкая М.Н. Внутренняя форма слова и ее функционирование в системе языка // Вопросы слово- и формообразования в индоевропейских языках. – Томск: Изд-во Томск. ун-та, 1991. – С. 62–69. 27. Янценецкая М.Н. Семантические вопросы теории словообразования. – Томск: Изд-во Томск. ун-та, 1979. – 241 с. 28. Feldman L., Pastizzo M. Morphological Fascilitation: the Role of Semantic Transparency and Family Size // Morphological Structure in Language Processing. Trends in Linguistics. Studies and Monographs / Ed. by Harald Baayen and Robert Schreuder. – Berlin – New York: Mouton de Gruyter, 2003. – No. 151. – P. 72–83. 29. Thomas Berg. Right-branching in English Derivational Morphology // English Language and Linguistics. – 2003. – Vol. 7, No 2. – P. 279–307.

УДК 811. 112

М.П. Дужа-Задорожна
Національний університет “Львівська політехніка”

ОСОБЛИВОСТІ АБРЕВІАТУР У НІМЕЦЬКІЙ ЕКОНОМІЧНІЙ МОВІ

© Дужа-Задорожна М.П., 2007

Одним з актуальних завдань лінгвістики є детальне вивчення терміносистем фахових мов і створення відповідних спеціалізованих глосаріїв. Розглянуто проблематику засобів мовної економії в сучасній німецькій економічній мові. Основну увагу звернено на вживання абревіатур у комп'ютерних програмах для різних галузей економіки.

Eine der wichtigsten Aufgaben der Linguistik ist die genaue Behandlung der Terminusysteme verschiedener Fachsprachen und die Erstellung entsprechender spezialisierter Wörterbücher. In diesem Artikel werden Probleme der sprachlichen Sparmittel im modernen Wirtschaftsdeutsch behandelt. Eine besondere Aufmerksamkeit wird dem Gebrauch der Abkürzungen in Programmprodukten für verschiedene Wirtschaftszweige geschenkt.

Скрізь, де опрацьовуються, розповсюджуються чи застосовуються фахові знання, неможливо уникнути використання вузькоспеціалізованої лексики, тобто термінології: чи це економічна галузь, наука і техніка, політика та управління, чи інформаційно-документальні напрямки.

Як відомо, проблемами термінології займалось багато українських та зарубіжних лінгвістів, таких як Г.О. Винокур, А.А. Реформатський, О.С. Ахманова, Т.Р. Кияк, В.П. Даниленко, Н.З. Котелова, С.В. Гринев, С. Горст, Ю. Больтен, Р. Бульман, В. Фляйшер, І. Барц та інші. Більшість дослідників визнає, що термінологічність – одна з основних стильових ознак наукового стилю, інформативне ядро лексики мов науки [1, с. 38].

У складі термінологічної лексики можна виділити декілька ”прошарків”, які відрізняються сферою застосування, особливостями об'єкта:

1. Передусім це загальнонаукові терміни, які використовуються в різноманітних фахових областях і належать науковому стилю мови загалом. Наприклад, такі терміни, як: “експеримент”, “реакція”, “еквівалент”, “прогнозувати”, “гіпотетичний” тощо. Вони утворюють загальний поняттєвий фонд різних наук та мають найбільшу частоту застосування.